

“Aydınlık Bir Adam: Korkut Boratav” Üzerine Bir Değinme

Tanel Demirel

Prof. Dr. | ankaya Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Liberal Düşünce, Yıl 16, Sayı 61-62, Kış-Bahar 2011, s. 23 - 38

“sosyalist ekonomilerin planlamayla ve kaynak tahsisiyle ilgili sorunları çözülebilir problemlerdi. Hala öyledir. Örneğın Çin bu tür çözümlerin var olduğunu gösteriyor”

“Bolivya ve Venezuela'daki yönetimler şu ya da bu şekilde sosyalizmi hedefleyen programları izlemeye çalışıyorlar”

“Türkiye'de tam bir sessiz karşı devrim gerçekleşiyor”

“cemaat ve tarikatlara bağlı insanlara dayalı bir demokrasi olamaz. Çünkü bu bağlantılar içindeki insanlar özgür birey değildir”

“geleneksel muhafazakâr ideoloji ile beslenmiş DP, AP ve AKP'nin halk sınıflarının desteğini kazandığı her konjonktür büyük bir ideolojik ve politik sapkınlık anlamına gelir”

“Türkiye'nin demokrasiye geçmesi için bugün AKP'nin temsil ettiği politik ideolojik akımın yıkılması lazım. Bu hangi yöntemle olursa olsun”

“Sol siyasetin Kürt sorunu üzerinden de askerlerle iletişim kurması gerekiyor”

Korkut Boratav gerek Türkiye iktisat tarihi ve gerekse siyasal ekonomi alanında dikkate alınması gereken çalışmalara imza atmış iktisatçılarımızdan biri. Neoklasik iktisat anlayışına karşı mesafeli tutumu, iktisadın başta tarih olmak üzere diğer sosyal bilimlerle bağlantılarını vurgulaması, sınıf çatışmaları ve bölüşüm meselelerini merkeze alan yaklaşımı Boratav'ı farklı bir yere koymamızı gerektiriyor. Boratav, meslek hayatının çeşitli aşamalarında demokrat tutumu

ile farklılaşmış; bu uğurda bedeller ödemiş bir isim. Söyleşi bir dönem hakkında ayrıntılar sağladığı kadar, Türkiye solu, Kemalizm, akademik dünya ve nihayet 1930'larda doğmuş bir kuşağın ideolojik şekillenmeleri, algı ve zihniyet kalıpları hakkında üzerinde derinlemesine düşünülmesi gereken ilginç ipuçları veriyor.

Pertev Naili Boratav'ın oğlu olarak, Korkut Boratav 1940'lı ve 50'li yıllardaki sola karşı yürütülen cadı avını ilk elden yaşayanlardan biri. Boratav, bu yıllarda Orhan Veli'yi tavsiye eden öğretmenlerin solculukla suçlandığını, solculardan vebalı gibi kaçıldığını belirtiyor.¹ Baskıcı siyasi ortamın insanları nasıl etkilediğinin ilginç örnekleri var. Türk tarih tezini – gayet ılımlı bir biçimde- eleştiren Zeki Velidi Togan'a kızan Maarif Vekili Reşit Galib'e, Togan'ın asistanlarından Pertev Naili Boratav ve üç kişi, biz onun talebesi olmaktan memnunuz şeklinde telgraf çekince, imzacılar lise öğretmenliğine atanıyorlar. Daha sonra Boratav, Togan'ın 1946-7'de Pertev Naili Boratav'a karşı yürütülen kampanyayı desteklediğini yazıyor.² Ideolojilerle, erdem, vefa, tutarlılık gibi davranışlar arasındaki bağlantının dolaysız bir bağlantı olmadığını gösterir örnekler de var. Boratav, 12 Eylül döneminde üniversiteden atıldığında kendisinden uzak duran bir çok eski arkadaşının tersine, "sağcı" bildiği Orhan Türkay'ın ona yakınlık gösterdiğini belirtiyor.³

Boratav, sol cemaatle sekterleşme ve kendini önemseme eğilimlerini anlamak için ipuçları da sunuyor. Baskılar, fişlemeler, başkaları hakkında şüpheler duymak, o dönemlerde "paranoyak" bir ruh halini besliyor.⁴ Baskıcı koşullar nedeniyle, "sol cemaat birbirini dirsek temasıyla tanır. Filancaı da alabilir miyiz, alamaz mıyız, muhbirlik yapar mı tartışmaları olur. ....siyasi hiç bir eylem olmadığı halde insanlar adeta bir hücre perspektifiyle bir araya gelir" diyor.⁵ Sürekli izlenme halinin –dişe dokunur hiç bir eylem yapılmadan- çok önemli işler yapıldığı izlenimini vermemesi mümkün mü ? Abartılan sol tehdit algısının, solda bazı özelliklerin biçimlenmesinde ne ölçüde etkili olduğunu gösteren ilginç bir örnek. Keza, Boratav, kültür devriminden esinlenen Maocu asistanların sınavlarda kopya çekilmesine göz yummalarına karşı çıktığını hatırlatarak bir dönemin devrimciliğin bazı özellikleri hakkında ipuçları sağlıyor.⁶

Boratav, sosyalist sistemlerin çöküşünü "çok acı ve hazin bir olay," "insanlık için çok büyük bir kayıp" olarak nitelendiriyor.⁷ Bu, Sovyet sosyalizminin mükemmelliğinden çok ütopyalar aramanın, daha iyiye doğru gidişin mümkün

¹ Hakan Güldağ, İbrahim Ekinci, *Aydınlık Bir Adam- Korkut Boratav*, söyleşi, Ankara, İmge, 2010, 120, 62.

² *Age*, s. 40-1

³ *Age*, s. 214.

⁴ *Age*, s. 79.

⁵ *Age*, s. 75. (Vurgular benim)

⁶ *Age*, s. 179.

⁷ *Age*, s 339-40. Buradan Boratav'ın SSCB'nin çöküşü ile gerçek sosyalizmin önü açıldı o açıdan olumlu bir olay diyen sosyalistlere katılmadığı anlamı da çıkarılabilir.

olduğuna ilişkin algı ve beklentilerin “şimdilik” yok olmasından kaynaklanıyor.⁸ (Buradan Boratav’ın daha fazla insanın daha rahat koşullarda yaşaması açısından kapitalist sistem içinde kalındıkça umutlu olmanın anlamının bulunmadığı, daha iyi yaşamı sosyalist ütopyalarla özdeşleştirdiği sonucu da çıkarılabilir) Boratav, çöküşten sonra sosyalist olmanın anlamı üzerinde de duruyor. “... burjuva demokrasininin kazanımlarını hem içeren hem de aşan sosyalist bir demokrasi, ... bireysel özgürlüklerde, insan haklarında sınırsız serbesti, sosyalist mülkiyet ve temel bölüşüm ilişkilerinde ise kaskatı güvenceler,” Boratav’ın sosyalist olarak nitelendirdiği düzenin temel özellikleri olarak sunulmuş.⁹ Bireysel/liberal özgürlükler ile sosyo-ekonomik eşitliğin sağlandığı bir toplumsal düzen. Boratav’a göre “reel” sosyalizmin çöküşü, merkezi planlamanın istenilen sonuçları veremeyeceğini iddia eden tezleri kesinlikle doğrulamıyor; “...sosyalist ekonomilerin planlamayla ve kaynak tahsisiyle ilgili sorunları çözülebilir problemlerdi. Hala öyledir. Örneğin Çin bu tür özümlemlerin var olduğunu gösteriyor”¹⁰ diyor. “Sosyalist ekonomilerin planlama ve kaynak tahsisiyle ilgili sorunlarının çözülebilir” olduğu iddiasını kabul etsek bile,¹¹ –ezeli ve ebedi- daha başka bir problem ortaya çıkıyor. Böyle bir sistem, temel hak ve hürriyetleri ne ölçüde sağlayabilecek ? Devletin/merkezi otoritenin/ya da planlama otoritesinin bütün iktisadi faaliyeti düzenlemeye çalıştığı bir ortamda muhalif güç odakları ayakta kalabilecekler mi ?

Boratav, “tek parti rejimi, ancak parti içinde çeşitli kanat ve fraksiyonların varlığına tolerans ve parti politikaları belirleninceye kadar geniş bir plüralizm” diyerek,¹² proleterya diktatörlüğü demeden, Lenin’in demokratik merkezizetilik ilkesini tekrarlıyor; bu ilkenin iktidar partisinin baskısı anlamına gelmeyeceğine, bunun kolaylıkla önlenebileceğine de inanıyor görünüyor. SSCB tecrübesinin getirdikleri yanında, insani maliyetleri konusunda tek bir söz bile edilmemesi de belirtilmeli. Böylesine karmaşık ve hayati bir mevzu hakkında –bir söyleşide- detaylı öneriler beklemek haksızlık. Ancak Boratav’ın ortada yeneden yorumlanması/değerlendirilmesi gereken büyük dersler çıkarılabilecek bir tecrübe varken, açıklamadan ziyade savunma ve tartışmama anlamına gelen “teoride sorun yok, uygulama problemlı” anlayışını yetersiz bulduğuna ilişkin emareler de görülmüyor.¹³

⁸ Age, s. 340.

⁹ Age, s. 299.

¹⁰ Age, s. 300.

¹¹ Von Mises ve Hayek, sosyalist planlamanın asla mümkün olmadığını değil, böyle bir sistemde, özgürlükler korunamayacağı gibi, piyasa sisteminde var olan esneklik, verimlilik ve daha da önemli ürün çeşitliliğin söz konusu olamayacağını belirtmişlerdi. Kendisini ‘sosyalist’ olarak tanımlayan Alec Nove’nin genelde kaçınılan cesur sorular sorup cevaplar vermeye çalışan –ilk baskısı 1983’de yapılan- klasik eseri, bu konudaki tartışmalar için halen önemli bir referans niteliği taşıyor. Bkz, Alec Nove, *The Economics of Feasible Socialism –Revisited*, second edition, London, Harper Collins, 1991.

¹² Güldağ ve Ekinci, *Aydınlık Bir Adam*, s. 299.

¹³ Bu meydana, aynı kuşaktan Sadun Aren çok daha sorgulamaya açık bir duruş ortaya koymuştu. Sadun Aren, *Puslu Camın Arkasından*, Ankara, İmge, 2006. Bir bütün olarak Birikim evresi dışında bu kaygının derinlemesine hissedildiğini söylemek çok zor. Bkz, Ömer Laıner, *Sosyalizmi Yeniden düşünmek 2 –Sosyalizmde Devrim, Birikim, İstanbul, 2007*; ve *Birikim, Solu Sormak/Özel Sayı*, 244-5 , Ağustos/ Eylül 2009.

Özgürlükler meselesi bir yana, Boratav, “Bolivya ve Venezuela’daki yönetimler şu ya da bu şekilde sosyalizmi hedefleyen programları izlemeye çalışıyorlar,”¹⁴ “Çin’in son yılları, ekonomik problemlerin sosyalizmin ekonomik tabanını fazla tahrip etmeden çözülebileceğini gösteren kanıtlar getiriyor”¹⁵ diyor. Boratav, kamusal otoritenin vergilendirme, yoksulluğu önleme ve geliri yeniden dağıtma programları, devlet işletmeciliği, daha fazla düzenleme yoluyla iktisadi hayat üzerindeki kontrolü artırmaya yönelik politikaları “sosyalizmi hedefleyen politikalar” olarak gördüğü izlenimini veriyor. İlginçtir, Hayek de 1940’lı yıllarda sosyal devlet doğrultusunda atılan her adımı sosyalizme doğru gidiş olarak nitelendirmişti. Refah Devletinin moda olduğu yıllarda, İskandinav ya da İngiliz sosyalizminden söz edilirdi. Boratav’ın sosyalizmin özünde üretimin artırılması ya da paylaşımından ziyade insanın emeğine ve diğer insanlara yabancılaşmanın kaynağını oluşturan özel mülkiyet ve meta üretiminin ortadan kaldırılması anlamına geldiğini bilmemesi imkansız. Çinde “sosyalizmin ekonomik tabanının tahrip olmadığı” iddiası da herhalde, devlet işletmelerinin varlığına dayandırılıyor.¹⁶ Belirtelim ki, Boratav son yazılarında Çin’in istisnai ekonomik performansının temellerinin 1949 sonrasında atılan sosyalist dönüşüm bağlı olduğunu söylüyor; spekülasyon sermaye hareketlerinin kontrol edilmesi, kamu işletmeciliğinin sürdürülmesi, stratejik sektörler öncelik seçici müdahaleciliği vurguluyor. Ancak, bu ülkede sosyalizmin varlığı ve geleceği hakkında bu kitaptakine benzer bir iyimserlik taşıyor.¹⁷ Çin’in devlet kapitalizmi olarak nitelendirmenin doğru olabileceğini belirttiği gibi, dünya sistemi kapitalist kaldıkça hegemon gücün kapitalizmden kopamayacağını da belirtiyor.¹⁸

Bu sözleri, kendisine ve başkalarına bilindik anlamıyla sosyalizmin yaşadığını, Venezuela ve Bolivya gibi ülkelerde ucundan kıyısından iktidar şansı bulduğunu dile getirerek, durum görüldüğü kadar ümitsiz değil mesajı verme arzusunun – pek de farkında olunmayan- ürünü gibi görmek çok mu acımasız bir yargı olur? ¹⁹ Tony Judt, 19 yüzyılın iyimser beklentilerinin gerçekleşmemesiyle hayal kırıklığına uğrayan Fransız sosyalist entelektüelleri açısından, komünizme duyulan sempatinin dünya için tek umut inancından kaynaklandığını, bununda SCCB’de

¹⁴ Gültaş ve Ekinci, *Aydınlık Bir Adam*, s. 359. Slovaj Zizek de, “Chavez ve Morales’in günümüzde ‘proleterya dikatörlüğü’nün alabileceği biçime yaklaştığı savunulabilir.” der, Slovaj Zizek, “Demokrasiden Tanrısız Şiddete,” Eric Hazan, haz, *Demokrasi Ne Alemde?* İstanbul, Metis, 2010, s. 122.

¹⁵ Gültaş ve Ekinci, *Aydınlık Bir Adam*, s. 301.

¹⁶ Bir başka yazısında özelleştirmeyi mülkiyeti tabana yayma ilkesiyle açıklamaya çalışanları kamuya ait mülkiyet demenin halka ait mülkiyet anlamına geldiğini bilmemekle eleştirmişti. Korkut Boratav, “Mülkiyeti Tabana Yayanlar Üzerine,” *İktisat ve Siyaset Üzerine Aykırı Yazılar*, İstanbul, BDS, 1989 s. 53.

¹⁷ Korkut Boratav, “Çin Nereye?” (Nisan 2007) *Bir Krizin Kısa Hikayesi*, Ankara, Arkadaş, 2009, s. 39-42.

¹⁸ Korkut Boratav, “Kapitalizmin Krizi ve Çin” (Şubat, Mart, Haziran 2009), *Bir Krizin Kısa Hikayesi*, s. 176-187.

¹⁹ ÖDP İstanbul İl Örgütünün 2002 seçimlerinin ardından hazırladığı broşürde Samuel Beckett’in başka bir bağlamda yazdığı “hep denedin hep yenildin. Yine dene yine yenil. Daha iyi yenil” çağrısı üzerine Ömer Laçiner’in yazdıkları bu bağlamda da anlamlı görünüyor: “Müminlerin gücü ve sayısı azaldıkça Tanrısına sığınan, onun inancının sağlamlığını sinadığını düşünerek dininin akaidine ardarda inen darbeler karşısında duyarsızlığa gömülüp daha da sofulaşan ve o darbelerle aldırmadığı için kendini kutlayan, bununla iftihar eden dindarlarda görmeye alışık olduğumuz bu mazohistik tavır aslında şaşırtıcı değil.” Ömer Laçiner, “Ya... Ya...” *Sosyalizmde Devrim*, İstanbul, Birikim, 2007, s. 238.

olup bitenleri meşrulaştırıcı bir biçimde açıklamaya çalışma eğilimi beslediğini belirtmişti.²⁰ Benzer şekilde, liberalizmin “zafer”inin genellikle liberallerin sosyalistlere atfettikleri kibirli bir eda ile ilanına karşı değişik şekillerde ortaya çıkan savunmacı tepkiyi de dikkate almalıyız. Mina Urgan’ın “Bir Dinozor’un Anıları”nın ulaştığı satış başarısı bu ruh halinin ne kadar yaygın olduğunu gösteren örneklerden biri olarak okunabilir.²¹

Boratav’ın Türk siyaseti konusunda söyledikleri de ilginç. 1950 dönüşümünü karşı-devrim olarak nitelendirmemekle beraber, yaşananın demokrasi olmadığı veya en iyi ihtimalle sınırlı bir demokrasi olduğunu –bu iddiaya katılmamak zor-iddia ediyor. Boratav’a göre, bu durumun başta gelen sebebi, “farklı sınıf ve katmanların siyasete kendi programlarıyla katılma seçeneğinin peşinen önlenmesi,”²² demokrasimizin daha başında sola kapalı olmasıdır. “Örgütsüz halktan demokrasi çıkmaz,”²³ diyen Boratav’a göre, “1961 Cumhuriyet tarihinin en demokratik anayasasıdır.”²⁴ Bu görüş, hiç bir demokrasinin daha başlangıçta mütakamil olmadığı, eksikliklerin –hiç bir garanti olmamakla birlikte- zamanla düzeltil(ebil)diği olgusunu ikinci plana itiyor. Mamafih, bu açıklama, ücretli kesimin, halkın, örgütlenmeye ve solu desteklemeye hazır oldukları ancak, buna izin verilmediği için yanlış stratejiler peşinde koştuğunu söyleyerek, solu temsile soyunanların, temsiline soyundukları tabanı anlama ve o tabana hitab edebilme yaklaşma (onunla ilişki kurma) biçimlerinin sorunlu olup olmadığını sorgulama ihtiyacını azalttığı için rahatlatıcı bir etkiye de sahip.²⁵

Böyle olunca, halk sınıfları “gerçek” çıkarlarının nerede olduğunu bilemiyor, Boşluğu gören egemen sınıflar da, dini kullanarak, DP, AP, AKP gibi partilerle alt sınıfların “aslında sınıfsal kökenli olan tepkilerini egemen sınıflar ve emperyalizm için zararsız alanlara” kanalize ediyorlar.²⁶ “Bu yüzden” diyor Boratav, “geleceksel muhafazakâr ideoloji ile beslenmiş DP, AP ve AKP’nin halk sınıflarının desteğini kazandığı her konjonktür büyük bir ideolojik ve politik sapkınlık anlamına gelir.”²⁷ (vurgu benim)

Boratav’a göre, “cemaat ve tarikatlara bağlı insanlara dayalı bir demokrasi olamaz. Çünkü bu bağlantılar içindeki insanlar özgür birey değildir.”²⁸ “Benim

²⁰ Tony Judt, *Past-Imperfect –French Intellectuals, 1944-1956*, University of California Press, 1992, s. 166.

²¹ Mina Urgan, *Bir Dinozorun Anıları*, İstanbul, YKY, 1998. İlk Baskısı 1998 yılında yapılan kitap Ocak 2010 tarihi itibarıyla 73 baskı yaptı. Korsan baskılar da düşünüldüğünde, satış başarısı ortaya çıkıyor.

²² Güldağ ve Ekinci, *Aydınlık Bir Adam*, s. 113. Bu görüş başka yerde de tekrar ediliyor. Bkz, Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2007*, 14 baskı, Ankara, İmge 2008, s. 223.

²³ Age, s. 326.

²⁴ Age, s. 122.

²⁵ Neden, aynı jargon içinden konuşmak gerekirse, egemen sınıfların bu kadar kolayca hareket edebildikleri, nasıl ve hangi vasıtalarla, tarihin akışı gereği olması gereken halk sınıflarının örgütlülüğünün önünü kesebildikleri sorusunun geçiştirilmesini kolaylaştırıyor.

²⁶ Güldağ ve Ekinci, *Aydınlık Bir Adam*, s. 324.

²⁷ Age, s. 316.

²⁸ Age, s. 326.

bu türden demokrasi anlayışına hiç saygım yok” diyor Boratav. Yine, Boratav’ın, AKP’nin cemaat ve tarikatlarla bağlı, İslami değerleri kullanarak aydınlanma geleneğini reddeden bir parti olduğundan fazlaca bir şüphesi yok. AKP, “demokrasi ve milliyetçilikle en ufak bir ilgisi olmayan siyasi İslama” dayanıyor.²⁹ Ve AKP iktidarı ile beraber, “Türkiye’de tam bir sessiz karşı devrim gerçekleşiyor”.³⁰ Cumhuriyet ideolojisinin iyi/gerçek İslam kötü/hurafe İslam ayrımını takip eden Boratav, halk islamının Türk toplumunun geleneğinde ve laik yaşam tarzıyla uyuşma halinde olduğunu da belirtiyor.³¹ AKP tarafından temsil edilen siyasal İslâmın halk İslâmını tehdit ettiğine inanan Boratav’a göre, sol “laik hayat tarzını savunmalı” zira bu doğrultuda atılan her adım solun da zayıflamasına yol açıyor.³²

Boratav, “Türkiye’nin demokrasiye geçmesi için bugün AKP’nin temsil ettiği politik ideolojik akımın yıkılması lazım. Bu hangi yöntemle olursa olsun” diyor. İdeal beklentisinin halk sınıflarının örgütlenerek AKP’yi yenmeleri olduğunu ifade eden Boratav, “Anayasa Mahkemesi AKP’yi kapatır ve bu da AKP’nin temsil ettiği siyasi İslam akımının tasfiye sürecini başlatırsa bu da iyi bir şeydir” diyor. Darbenin bir seçenek olup olmadığı sorusunu ise “...darbe sorunları kalıcı olarak çözmez, sadece erteler dondurur, ileride daha da ağırlaşarak geri gelmesine yol açar” diyerek yanıtlıyor.³³ Darbeye ahlâki ve/veya ilke bazında bir karşıtlık değil, sorunu kalıcı olarak çözemeyeceği için, pragmatik ve yararcılık temelli bir karşıtlık sözkonusu. Siyasi İslam meselesini kökten ve temelli “çözme” umudu sunan bir hareket olsa, Boratav’ın zımnı desteğini alacağını söylemek yanlış olmaz. Zaten “RP’yi zayıflattığı için benim 28 Şubat ile ilgili değerlendirmelerim olumsuz değil” diyerek bu tutumunu örnekliyor.³⁴

2002 seçimlerini değerlendirdiği bir yazısında, Boratav, “şeriatçı çekirdek” dışındaki AKP seçmenlerinden bahsetmişti.³⁵ AKP seçmeni konusunda bu dikkatli tavır terkedilmiş gibi görünüyor. Keza, Boratav’ın demokrasimizin serencamı konusundaki değerlendirmelerinde de farklılıklar var. Boratav, bütün sınırlılıklarına rağmen, parlamenter demokrasinin seçim mekanizması yoluyla halk kitleleriyle/siyasi iktidar arasında bir bağ oluşturduğundan hareketle Türk halkına sosyal devlet özelliği taşıyan dönüşümler (parasız eğitim, sağlık, istihdam kaynağı olarak KİT’ler vb) kazandırdığından bahsetmiş, askeri rejimleri, ekonomik güç odaklarının siyasi iktidarı daha rahat yönlendirmelerine fırsat verdiği için

²⁹ Age, s. 331.

³⁰ Age, s. 325.

³¹ Age, s. 333.

³² Age, s. 334.

³³ Age, s. 327.

³⁴ Age, s. 327.

³⁵ Korkut Boratav, “Seçim çeşitlenmeleri,” *Yeni Dünya Düzeni Nereye*, 2 baskı, Ankara, İmge, 2004, s. 47.

eleştirmişti.³⁶ Sıradan insanı kayıran politikaların “popülizm” denilerek küçüm-
senmemesi gerektiğini de vurgulamıştı.³⁷ Aynı şekilde 1950’yi karşı devrim ola-
rak görmenin hatalı olduğunu belirten Boratav, bu dönüşümün otoriter-paterna-
list bir rejimden parlamenter popülist bir rejime geçiş olarak olumlu, bağımsız
nitelikleri ağır basan bir ekonomik yapıdan, bağımlı bir ekonomik yapıya geçiş
olarak olumsuz özellikler taşıdığını belirtmişti.³⁸

Boratav, AB’ye tam üyelik başvurusuna, AB’nin zaten hayır diyeceğı ve bunun
da “paranoid, karanlık gerici eğilimleri besleyeceğı” düşüncesiyle karşı çıktığını
belirtiyor.³⁹ Sürecin kendisinin ülkeyi bir nebze de olsun değıştirebileceğı ihti-
malinin dikkate alınmaması bir yana, bu cümle Boratav’ın o dönemde Türkiye’nin
iç dinamiklerinin “paranoid, karanlık, gerici” eğilimlerle mücadele edecek –ya da
daha kötüye gidiş önlenecek- kadar güçlü olduğuna inandığı anlamına geliyor.
Eğer bu da değılse, her türlü öneriyi olması gerekene uygun değıl diyerek redde-
den, siyasetin ehven-i şerler (ya da en az kötüler) arasında tercihi zorunlu kılan
şartları karşısında, tavır almayan “sol sinizm”in⁴⁰ bir örneğı ile karşı karşıya kal-
dığımız söylenebilir.

Boratav, “sol” siyasetin insanların olduğu her yerde, özellikle askerin saflarında
da yapılması gerektiğini vurguluyor. 9 Mart 1971 öncesinin Doğan Avcıoğlu’nu
andırırçasına, “Aydınlanmacı geleneğın Cumhuriyetin şanlı bir edinimi olduğun-
u, ancak bunun Kenan Evren’in Atatürkçülüğü ile aynı şey olmadığını açıkla-
yacaksınız. 12 Mart ve 12 Eylül darbelerinin kirli sicillerinin askerler tarafın-
dan algılanmasını, eleştirilmesini isteyeceksiniz,” tavsiyesinde bulunuyor.⁴¹
Avcıoğlu’ndan farkı –ki bu önemsiz bir fark değıl- askerlerin de yardımıyla daha
iyi sol/kalkınmacı bir düzen kurma idealinden vazgeçilmesi ve ordunun, Cumhu-
riyetin değıerlerinin savunucu yönünün öne çıkarılması. Boratav, TSK bünyesinde
Cumhuriyetçilik/Aydınlanma temelli bir potansiyelin var olduğuna inanıyor,
“sol” siyaseti bu potansiyeli artırmaya davet ediyor. Burada da, Boratav’ın 2000
yılı öncesindeki görüşlerinden farklılaştığı görülüyor. 1990’lı yılların sonunda
–Susurluk kazası nedeniyle ortaya çıkan karanlık ilişkiler gündemde iken yaz-
dığı- bir yazıda Boratav, “Aydınlanmacı-laik pırılıtlar taşıdığı için kimilerinin
umut bağıladığı ‘zinde’ güçlerin hukuk devleti ve insan hakları üzerinde en ufak
bir duyarlılık göstermedikleri ortadadır” demişti.⁴²

³⁶ Korkut Boratav, “Yeni Toplumsal Bunalım, Ekonomi Politikaları ve Demokrasi,” *Yeni Dünya Düzeni Nereye*, Ankara, İmge 2000, s. 24-5.

³⁷ Korkut Boratav, “Temsili Demokrasinin Krizi,” *Yeni Dünya Düzeni Nereye*, Ankara, İmge 2000, s. 31.

³⁸ Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi, 1908-2007*, s. 213-4

³⁹ Ağı, s. 354.

⁴⁰ Tanıl Bora sol sinizmin soylu biçiminin “teoriye tıpatıp uymadığında somut koşullarla meşguliyete gönül indirmeyen bir sofu ahlâkçılık” olarak ifade eder. Tanıl Bora, *Sol, Sinizm, Pragmatizm*, s. 45.

⁴¹ Gölđağ ve İkinci, *Aydınlık Bir Adam*, s. 327.

⁴² Boratav, “Temsili Demokrasinin Krizi,” *Yeni Dünya Düzeni Nereye*, 1 baskı, 2000, 31.

Demokratik değerler açısından bakıldığında tasvip edilemez olan bu tavsiyenin, bir mantığı var. Demokrat olmamak bir anomali değil. Demokrasinin alternatiflerinden daha iyi olduğu için tercih edilmesi gerektiği şeklindeki negatif savunmasından daha iyi bir savunma bulunabilmiş değil. Sosyalist olsun olmasın entelektüellerin -farklı saiklerle- siyasal sistem olarak liberal demokrasi ile hep sorunları olmuştur. Demokrasinin sıradan insanı öne çıkarması, entelektüelin kendine biçtiği kıymet hükümlerine paralel bir yeri garantilememesi, kapitalizmin koyduğu sınırlar, sadece entelektüelin bileceği “hakikat” yerine sıradan insanın katılımıyla bir biçimde ortaya çıkan dengelere dayalı kararları gündeme getirmesi, “olması gereken” siyasal rejimler içinde demokrasinin hep en sonlarda ve ehven-i şer olarak savunulmasını beraberinde getirmiştir. Demokrasilerin orta yolculukları, uzlaşmaya dayalı olmaları, doğaları gereği yekpare toplum ideali-ne uzak kalmaları, öngörülebilirlikleri, siyasetin heyecanının sınırlı olması bu sebepler arasında sayılabilir. “Aron ile yanılmaktansa Sartre ile haklı çıkmayı tercih etmek” bir dönemin Fransız kültürel ikliminden ziyade, entelektüellerin demokrasiye yaklaşımını dile getiren özlü bir sözdür.

Yeniden Boratav’a dönersek, eğer ordu önemli bir güçse, bu gücü etkilemeye çalışmak, ele geçirmeye yönelmek, ya da en azından o kurum içindeki muhalefeti etkisizleştirmeye çalışmak gerçekçi bir strateji. Burada sorun, kurumun ne ölçüde Boratav’ın görmek istediği “potansiyele” sahip olduğu noktasında düğümleniyor. 28 Şubat süreci ve sonra gelen 27 Nisan muhtırasının, AKP hükümeti ile didişme görüntüsünün, sol/Kemalist, ilerici ordu anlayışını yeniden canlandırdığına kuşku yok.⁴³ 12 Mart’tan bu yana, ilerici/Kemalist çizgide olmadığını düşündükleri ordunun yeniden bu nitelikleri sergiler bir görüntü vermesi, devletin kendilerini uzun yıllar haksız bir biçimde dışladığını/cezalandırdığını düşünenler için devletin eski (doğru) haline dönebileceği umudunu yaratmış gibi görünüyor. Bu tutum, bütün bir tek parti dönemi ve 27 Mayıs travmasından sonra, batılılaşma virüsünün son ürünü olarak algılanan “dinsiz” komünistlere karşı, devletin çağrısıyla, devletin yardımına koşan milliyetçi/muhafazakar kesimlerin davranışlarını çağırıyor.

Bir müdahale anında ordunun Türkiye’nin dünya ekonomisi içindeki konumlanışına, ya da hakim ülke içi bölüşüm ilişkilerine radikal bir biçimde aykırı hareket edemeyeceğini Boratav da iyi biliyor ve kötüler (siyasal İslâm/askeri darbe) arasında bir seçim yapmak zorunda kalırsa en az kötüyü seçeceğini ima ediyor. Dolayısıyla laikliğin ya da Cumhuriyetin kazanımlarını üzerinde sol sosyalist toplumun inşa edebileceği bir zemin olarak algılayan bir yaklaşım için, “laiklik” merkezli ve fakat iktisadi bölüşüme müdahale etmeyecek modern ya da post-

⁴³ Kiray da, iç dinamiklerin neticesi olduğunu söylediği ve olumlu gördüğü 1960 darbesinden farklı olarak, 71 ve 80 darbe-lerinin dünya konjonktüründen kaynaklandığını, batı tarafından komünizmi önleme gayesiyle teşvik edildiğini, soğuk savaş sonrasında ise, “Şeriatçılık ve Apoculuk” olmak üzere iki tehdit gören ordunun da -olumlu doğrultuda- tutum değiştirdiğini söyler. Mübeccel Belik Kiray, *Hayatımda Hiç Arkaya Bakmadım- Mübeccel B. Kiray’la Söyleşi*, İstanbul, Bağlam, 2001, a.g.e, s. 238-9.

modern müdahalelerin Cumhuriyetçi gelenek/solculuk adına desteklenmesinden söz edilebilir.

Boratav'a göre Türkiye toplumunun yakın geleceğine ilişkin en tehlikeli olasılıklardan birinin DTP'nin tasfiyesi. Bu kaygı, demokratik temsil imkanlarını yitiren Kürt milliyetçiliğinin daha fazla şiddete yöneleceği kaygısından ziyade, bu partinin Güneydoğu Anadolu Bölgesinde AKP'yi durdurabilecek tek güç olduğu gerçeğinden kaynaklanıyor. Buna göre, "hükümet-asker-yargı" işbirliği ile tasfiye edilmek istenen DTP giderse, "tarikatçılar" Güneydoğu Anadolu Bölgesinde güçlenecekler ve böylece "başka bir kazaya uğramadığı takdirde, AKP'yi fiilen iktidardan uzaklaştırmak imkansız olacak".⁴⁴ DTP'nin Kürt hareketinin, "aydınlanma geleneğine en yakın olan, sola en açık olan akımını temsil ettiği" söylüyor. "Lâik, anti-feodal özellikleri ağır basan ve bu nedenle demokrat özellikler taşıyan" bir Kürt akımından bahsediyor.⁴⁵ Kürt meselesinin, laikliğe göre ikincil bir mesele olarak görüldüğü söylenebilir de, ulusalcı tezlere uzak kalındığını da belirtmek gerekir. Kemalistlerin DTP konusunda "büyük bir kafa açılmasına ihtiyaç duydukları," bu partinin, "şiddetten ve silahtan arındırılması" gerektiği sözleri belki de Boratav'ın en makul önerilerinden biri.⁴⁶

Laikliğin güçlenmesi ve AKP'nin önünün kesilmesi yanında, DTP'nin şiddetten arındırılarak, demokratik, lâik ve sola açık bir parti haline gelmesinin, Türkiye'nin ortadoğu Kürtleri açısından bir çekim merkezi haline gelmesi, Türk ve Kürt emekçileri arasındaki yapay ayrımın ortadan kaldırılmasına da hizmet edeceğini belirtiyor.⁴⁷ "Sol siyasetin Kürt sorunu üzerinden de askerlerle iletişim kurması gerekiyor,"⁴⁸ diyen Boratav, askerleri ve yargıyı bir yandan AKP'yi kapatmaya veya üzerinde baskı kurmaya davet ederken, diğer yandan da, hükümet-yargı-asker ittifakından da söz ediyor. Çelişkili gibi görünen durum, Boratav'ın hem asker hem de yargı içindeki görüş farklılıkları ile yarılmalarının farkında olduğu ve bu yarılmalar üzerinden siyaset yapılmasını yukarıda savunduğu gözönüne alındığında kısmi bir açıklığa kavuşabiliyor.

Bir bütün olarak, söyleşiyi nasıl okumak lazım ?

Genelde din özde İslama ilişkin gerilik olarak din algısı ile beraber, Cumhuriyet rejiminin en büyük düşmanı olarak "İslâmcılık" ve Cumhuriyetin temeli olarak lâiklik algısının özellikle bir kuşak için ne kadar derinlemesine içselleştirildiği düşünülebilir. Özellikle sosyal bilimler alanında belli bir standardı tutturmuş olanlar arasında, genelde din ve özelde İslam konusunda, kaba materyalizme dayalı oryantalist ve özcü anlayışın bu düzeyde etkili olması şaşırtıcıdır ve hem

⁴⁴ Glaldağ ve Ekinci, *Aydınlık Bir Adam*, s. 328.

⁴⁵ *Age*, s. 328.

⁴⁶ *Age*, s. 330-1

⁴⁷ *Age*, s. 330.

⁴⁸ *Age*, s. 327.

toplumsal yapı hem de akademik ve düşünce dünyamızın özellikleri ile yakından bağlantılı olsa gerektir. III. Cumhuriyet Fransası Başbakanı Gambetta'nın Le clericalisme, voila l'ennemi sloganını çağrıştıran bir durum. Tarihimizi ülkeyi çağdaşlaştırmak isteyen lâiklerle, direnen diğerleri arasındaki mücadele ekseninde okuyan Niyazi Berkes, lâikliği cehalet, gerilik ve hurafe ile "savaş" olarak gören ve bu savaşın bitmediğini 1962'de olduğu gibi 1990'da da dile getiren Tarık Zafer Tunaya,⁴⁹ bir "patoloji" olarak gördüğü tarikat ve cemaatler olgusunun yaygınlık kazanmasını, çarpık kentleşmenin doğurduğu patronaj ihtiyacını merkeze alarak açıklamaya çalışan Mübeccel Belik Kıray,⁵⁰ AKP'nin İslamcılığı ve küresel güç odaklarının her dediğini yapan bir parti olduğundan şüphe duymayan bir diğer siyasal iktisatçı Gülten Kazgan,⁵¹ bu yaklaşımın en yetenekli ve akademik çalışmalarıyla iz bırakmış temsilcilerinden. Söyleşinin üst başlığının "Aydınlık Bir Adam" olarak seçilmesi, aydınlık, aydınlanma, aydınlatma kavramlarına ne kadar önem verildiğini de gösteriyor. Halide Edip Adıvar, Cumhuriyet döneminde eğitimin amacının "çocuklara ve gençlere A'dan Z'ye kadar totaliter bir zihniyeti aşılacak idi" demişti.⁵² Aşılacak zihniyetin ne kadar totaliter olduğu tartışılabilir fakat ortada bir başarının olmadığı herhalde söylenemez.

Bu etkilenmede 2002 ve sonrasında Cumhuriyet aydınlanmasının temeli olan lâikliğin tehlikede olduğu şeklindeki kesif propagandanın oluşturduğu kutuplaşmayı işaret etmeliyiz. Söyleşi, kutuplaşma ikliminin insanları daha önce durdukları yerden beklenmedik bir biçimde farklı yerlere sürükleyebildiğinin başka bir örneği olarak da okunabilir. Fakat bu yetmez. Bu etkinin neden bu kadar başarılı olduğu, neden kendini yeniden üretebildiği, konusu çalışılmayı bekliyor. Ulemanın tasfiyesi ile yaratılan yeni kariyer fırsatlarının kendilerinin Cumhuriyetin ürünü oldukları bilincini içselleştirmelerini kolaylaştırması, lâiklik temelli Cumhuriyetçi projenin sosyalizmden, sosyal demokrasiye oradan milliyetçiliğe kadar değişik ideolojiler ile yanyana durabilecek esnekliğe sahip olabilmesi, lâik olmanın zaman zaman ikinci plana düşse bile, devlet içinde birileriyle bir bağ kurulmasını garanti edebilmesi, alternatif projelerin sakil bir görüntü vermesi ilk anda akla gelen cevap adayları.

⁴⁹ Tarık Zafer Tunaya, *İslamcılık Cereyanı*, İkinci baskı, Simavi, İstanbul, 1991, s. 10.

⁵⁰ Uzun dönemde sanayi toplumu olmanın bir şartı olarak gördüğü sekülerizmin hakim olacağından emin olan Kıray, siyasal İslamın batı/ ABD'nin teşviikiyle komünizme karşı ortaya çıkarıldığı ve Türkiye için önemli bir tıkayıcı faktör olarak görüyor. Mübeccel Belik Kıray, *Hayatımda Hiç Arkaya Bakmadım Mübeccel Belik Kıray'la Söyleşi*, İstanbul, Bağlam, 2002, s. 282-4.

⁵¹ "2000'lerde Türkiye'de yerleşen AKP iktidarı ise, hesapça ılımlı İslam yoluyla Ortadoğudaki Arap ülkelerine örnek olacaktı. İşte bizim tesettürlü genç kızları, haşemalı oğlanları kimliksiz, kişiliksiz gençleri kolayca ağlarına düşürebiliyorlar." Gülten Kazgan, *Bir İktisatçının Tanıklığı*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009, s. 6-7. "...Türk devleti çarpık bir devlet oldu. Halkla bağı kopardı, sadece toplumun büyük sermaye kesimine, ama ondan da öte dış dünyanın benzer kesimine hitap ediyor. Halk ne oluyor ilgilenmiyor dahi. ...Gündemde ise siyasal iktidarın türban, imam hatip liseleri ya da din iman, daha doğrusu üfürükçülük yoluyla aile terapisi, dolaylı yollardan kadın özgürlüğünü, sosyal yaşamı kısıtlamak var. Böyle demokrasi olmaz, tabii. Bugün TBMM'nin halk ile ne bağı var ? Hiç bir bağı yok ! Sadece seçim yaklaşınca varoşlara kömür, un vb ihtiyaç maddeleri dağıtıp, oy almayı garantilemeye çalışıyorlar; bir yandan da çocuk çocuğu Kur'an kurslarına alıp, dinciliği çocuk beyinlerine işliyorlar" s. 143.

⁵² Halide Edip Adıvar, *Türkiye'de Şark-Garp ve Amerikan Tesirleri*, Adıvar, İstanbul, Can, 2009, s. 340.

Başka sebepler de var. Soğuk savaş döneminde ABD'nin komünizme karşı –en azından İran Devrimine kadar- İslami hareketleri desteklediğı bir vakia. Bu, emperyalistler tarafından, aydınlanmacı/Cumhuriyetçi kesimlere karşı desteklenen siyasi İslamcılar anlayışının sol cenahta destek bulmasının nedenlerinden biri. Asıl düşman tarafından beslenen/desteklenen tali düşman fikri, siyasi İslama cephe almayı kolaylaştırıyor. Bu düşünce, siyasi emperyalizm ülkeyi işgal ettiğinde, ulusalcı bağımsızlıkçı güçlere karşı sadece Yunanlıları değil, kandırılmış/satılmış halife, tarikat ve cemaat şeyhlerini de alet ettiklerine ilişkin tarih anlatısıyla da destekleniyor.⁵³ Böylece dini değerleri vurgulayan hareketlerin tıpkı ataları gibi, köklerinin dışarıda olduğuna ilişkin bir tereddüt kalmıyor.⁵⁴

Yanlış yapmayan kutsal devlet algısının etkili olduğu milliyetçi muhafazakâr bazı çevrelerde, 27 Mayıs ve 28 Şubat ve hatta tek parti devrinin, devleti bir şekilde ele geçiren kötü niyetli, yanlış adamların yarattığı “arizi” durumlar gibi görüldüğünü biliyoruz. Kendisini sol olarak tanımlayan bir kesim de, benzer şekilde, 12 Mart ve 12 Eylül’ü, 1950 sonrası da, yarım yamalak demokrasi sayesinde işbaşına gelmiş emperyalistlerle işbirliği içindeki gericiler tarafından yozlaştırılmış Cumhuriyetçi devletin “arizi” yanlışları olarak okuyabiliyorlar.⁵⁵ Sadece kendisi değil, babası da devlet tarafından haksız biçimde cezalandırılan –Boratav, annesinin, Kenan Evren’e bizim aileyle uğraşmayın artık diyerek mektup yazdığını belirtir⁵⁶- Boratav’ın askerler arasında siyaset yapma tavsiyesini bu zihniyetin gücünü gösteren bir diğer örnek olarak görmek abartılı mı olur? Ne kadar iyiniyetli olursa olsun, iktidarın yozlaşmaya meyyal olduğu anlayışınca desteklenen kamu otoritesine paranoyaya düşmeden sağlıklı bir şüphecilikle yaklaşma hassasiyetinin çok az şey ifade ettiği görülüyor.

Sıradan insana güvensizlik, her insanın kendi doğrularını bulma ihtimaline saygı, farklılıklara tahammül gibi değerlerin, hem entelektüel düzlemde ve hem de kitle düzeyinde bu topraklarda hiç de köklü olmadığını biliyoruz. 2000’li yılların açıkça gösterdiği bir şey varsa, daha çok milliyetçi/muhafazakâr düşünce geleneğı ve köylü/kasabalı/taşralı kitleye ait bir özellik olarak düşünülen bu eğilimin sadece bu kesime özgü olmadığı.⁵⁷ 28 Şubat sonrası ve özellikle de 2002 sonrasında “sol” cenahta, Kürt sorunu, gayri-müslimler ve Ermeni meselesi ile yüzleşme gibi artık görmezden gelinemeyecek sorunlarla, AKP’ye karşı nasıl bir tavır takınılacağına ilişkin farklılıklardan kaynaklanan yarılmalar, şehirli, yüksek eğitimli, belli

⁵³ Tarık Zafer Tunaya, “Bağımsız ve milli bir devlet olan Türkiye Cumhuriyeti cehaletle gerilikle, hurafecilikle savaşarak kurulmuştur. İstiklal savaşının bir anlamı da budur.” Tarık Zafer Tunaya, *İslamcılık Cereyanı*, İstanbul, Baha, 1962, s. 301.

⁵⁴ Boratav da AKP’nin uluslararası sermaye açısından makbul bir “işbirlikçi” olduğunu söylüyor. Boratav, “AKP’li yıllarda Ekonomi ve Halk Sınıfları” (Temmuz 2008) *Bir Krizin Kısa Hikayesi*, s. 84.

⁵⁵ Niyazi Berkes, DTCF tasfiyesi ve ülkeyi terketmek zorunda kalmasını altın çağı (1923-1938) sonlandıran İnönü ve çok partili hayata atfediyor. Niyazi Berkes, *Unutulan Yıllar* (İstanbul, İletişim, 1998).

⁵⁶ Gölüdağ ve İkinci, *Aydınlık Bir Adam*, s. 242.

⁵⁷ Nurettin Topçu, “Cemiyet içinde şahsi menfaatlerini kamunun menfaatine feda yapma pek az insan bulunabilir,” dedikten sonra “halk kendi haline bırakılırsa sapkınlıkta kalacaktır” demişti. Nurettin Topçu, *Milliyetçiliğimizin Esasları*, İstanbul, Dergah, 1978, s. 239.

bir zenginlik düzeyine ulaşmış cenahta da özcü eğilimlerle beraber, tahammül eksikliğinin çevre unsurlarını aratmadığını düşündürtüyör.⁵⁸

AKP'ye –ve öncülleri DP, AP ve ANAP- oy verme olgusunu ideolojik sapkınlık çerçevesi içinde açıklayan, hukuku zorlayarak partinin kapatılmasını savunan, Cumhurbaşkanlığı seçiminde yaşanan e-muhtıra ve Anayasa Mahkemesinin çok tartışmalı kararının seçimlerde dile getirilmesini “yapay gündem”⁵⁹ olarak nitelendiren Boratav, bu tutumun somutlaştığı örneklerden biri. En geniş anlamıyla liberal demokrat tutum ve değerler eksikliğini Türkiye solunun bir kesiminin –ki bu hiç önemsenecek bir kesim değil- Kemalizm ile olan ilişkilerinde aramak anlamlı. 1961 sonrasında, Kemalist mirası devam ettirmenin solcu olmayı gerektirdiği şeklindeki iddia ile kendini başarılı bir biçimde meşrulaştıran sosyalist solun, etkileşimin karşılıklı olduğu ve bu meşrulaştırmanın bürokratik devletçi ideolojinin sol içinde etkinlik kazanması anlamına da geleceğini öngörebilmesi zordu. Sol bunun bedelini ödedi/ödüyor.

Kemalizmle ilişkiler cevabın bir kısmını içeriyor ancak bu yeterli değil. Klasik marksizmin siyaset teorisinin olmadığı söylenmezse de, siyaseti bir gölge fenomen olarak gören ekonomist indirgemeci eğilimlerin ne kadar köklü olduğu açık. Mesela, Kürt meselesindeki hassasiyetini bildiğimiz Boratav bir başka yazısında, “siyasetin ve büyük medyanın gündeminde yapay ‘açılma’ (açılım değil) tartışmalarının, ekonomik bunalıma ilişkin tartışmaları bastırıldığından şikayet ediyor.⁶⁰ Keza, sol ve Kemalizm ilişkisi derinliği olmayan bir ilişki değil, ilerlemeci/aydınlanmacı geleneğin bir devamı olarak sosyalizm fikriyatı ile, üzerine sosyalist toplumun inşa edilebileceği temelleri hazırlayan Cumhuriyetçilik fikri birbiriyle yakından bağlantılı ve ideolojik yakınlaşmayı mümkün kılıyor. Fransa’da da, İslam fobisiyle paralel genişleyen lâiklik tartışmasında solcu/Cumhuriyetçi geleneğin kolaylıkla, Hıristiyan sağ gelenek ile aynı çizgide yer alabildiği unutulmamalı.

Kendi çıkış öncüllerinin doğruluğundan pek az şüphe duyan siyasi geleneklerden gelenlerin rahatlıkla otoriter bir çizgi ile beraber, dışlayıcı tepeden bakan bir üsluba kayabildiklerini biliyoruz. Aynı tehlike kendilerine liberal ya da demokrat diyenler için de geçerli; zira liberalizm ve/veya demokrasi de kendinden emin ve ötekileştirici/dışlayıcı bir biçimde savunulabilir.⁶¹ Bu eleştiri, her şey gider tarzı bir siyasetin savunulması değil. Toplumu değiştirmeyi öne çıkaran her siyasi hareket, değişimin doğrultusu ve varılacak nokta konusunda iyi toplum ideali-ne sahip olmak zorundadır.⁶² İyi toplum idealinin ne ölçüde herkes için en iyi

⁵⁸ İlginç bir araştırma için bkz, Füsün Üstel, Birol Caymaz, *Seçkinler ve Sosyal Mesafe*, İstanbul Bilgi Üniversitesi ve Açık Toplum Vakfı, 2009.

⁵⁹ Boratav, “Sermayenin gündemi halkın gündemi,” (Mayıs 2007) *Bir Krizin Kısa Hikayesi*, s. 92,

⁶⁰ Korkut Boratav, “Bunalımın Makro ekonomik Bilançosu” (Temmuz 2009), *Bir Krizin Kısa Hikayesi*, (Ankara, Arkadaş, 2009), s. 224.

⁶¹ Çok önemli bu temaya dokunan iki gazete yazısı için bkz, Ayşe Kadioğlu, “Neden Gri de Kimse Yok ?” *Taraf*, 2.8.2008.; Zeynep Gambetti, “İktidarın dilinden demokratlık çıkmaz” *Taraf*, 28. 08. 2008.

⁶² Her ideolojinin bir hakikati olduğu gerçeği liberalizm için de geçerlidir. Liberalizmin bir farklılığı varsa, farklı hakikat iddi-

“hakikat” teşkil ettiği iddiasına duyulan inancın derecesine göre, bu ideali reddedenlere/kabul etmeyenlere yönelik tahammül sınırları da daralıp genişleyecektir. Çıkarları tehlikeye düştüğü için bu apaçık hakikatı reddedenler olduğu gibi, bir de yeterince aydınlatılmadıkları için hakikati göremeyenler, “yanlış bilince” sahip olanlar vardır. Isiah Berlin’in defaatle vurguladığı gibi, bir kere mutlak hakikate sahip olduğunuza inandığınız zaman, bunu hayata geçirmek için ödenmesi gereken hiç bir bedel size yüksek görünmeyecektir.

Kurulacak iyi toplumun özgür/özerk bireyler tarafından inşa edileceği düşüncesinde, ya birileri sizin tanımadığınız anlamda özgür/özerk birey olmak istemezlerse sorusuna verilecek yanıt doğru yol gösterildiğinde onlar da inanacaklar şeklindeki –kanıtlanmamış- varsayımdır.⁶³ Birey açısından sahici bir özgürlüğün sizin (ya da otoritelerin) yanlış dediğiniz şeyi seçebilme özgürlüğünü de içermesi gerekir. Temel hak ve hürriyetlerle, sosyo-ekonomik eşitliği (ya da eşitsizliklerin en aza indirilmesini) bağdaştırmak isteyen her siyasi projenin özerkliği anlamı, sosyalist planlamanın problemleri, planlı ekonomide devletin yeri ve özgürlükler meselesi, geleneksel evrimci biyoloji ve genetik çalışmalarının zenginleştirdiği insan doğasının niteliği, vb tartışmalara şimdiye dek girdiğinden daha fazla girmesi gerektiği –bir kez daha- söylenmeli.

Bir söyleşi üzerinden genellemelere başvurmak her zaman yanıltıcıdır ancak bazen genel eğilimleri iyi temsil ettiği izlenimini veren örnekler söz konusu olabilir. Kendinden ve görüşlerinden emin olmak, bir paradigma içinde kalarak alternatif fikirleri hiç ciddiye almamak hatta onları okumamak, tepeden bakan dışlayıcı üslup gibi eğilimlerin düşünce dünyamızı yoksullaştıran sebeplerden biri olduğu söylenmiştir. Boratav’ın bu eğilimlerin etkisini altında kalmadığını söyleyebilir miyiz ?⁶⁴ Yine de, şüpheci ve eleştirel Boratav’ın seyrek de olsa kendini gösterdiğini belirtmeliyiz. Örneğin Boratav, AKP’ye atfettiği Kürt toplumunun taleplerini İslam kardeşliği temelinde karşılama stratejisinin, bu partinin milliyetçi önyargıları olmadığı için belki de başarılı olurlar diyerek ifade ediyor.⁶⁵ Keza, “Türkiye sosyal bilimlerinde bana verilen önem biraz da iskele babası gibi sabit kalmamdan kaynaklanıyor” diyen Boratav, “değişmemek tek başına marifet değil, kişilik bozukluğu da olabilir,” demeyi de ihmal etmiyor.⁶⁶

---

alarını a priori reddetmediği gibi, onların –diğerlerine zarar vermedikçe- en az liberalin hakikati kadar meşru olduğu iddiasını da vurgulamasıdır. Liberalizmin “hakikati” hakikatlerin çoğulculuğu/birden fazla olabirliği üzerine kuruludur.

⁶³ Burada amacım, insanın islah edilemezliği düşüncesi üzerine şekillenmiş klâsik tezleri dile getirmek değil, insanın kendini geliştirme “kapasitesi” kavramının muğlaklığı ile beraber ve her insanın kendini –kendi çizdiği yol doğrultusunda yetenekleri mukabilinde- geliştirmesi “ideali” üzerinde daha fazla düşünülmesi gerektiğini vurgulamak. Bu konuda, bilindik muhafazakâr yaklaşımın ötesine geçen ufuk açıcı iki çalışma için bkz, John Gray, *Straw Dogs: Some Thoughts on Humans and other Animals*, Farrar, Straus and Giroux, New York, 2007 ; Felipe Fernandez Armesto, *So You Think You’re Human- A Brief History of Humankind*, Oxford, Oxford University Press, 2004.

⁶⁴ Geçerken belirtelim, 12 Eylül’den sonra kendilerine önerilen idari görevleri kabul eden meslektaşları –Yahya Sezai Tezel, Mehmet Gönübol ve ‘zamanında çırağımız diye bilinirdi’ diye eklediği Güneri Akalın- hakkında, “ilacı olmayan bir hastalık” olarak nitelendirdiği dönemlik ve işbirlikçilik ithamlarında bulunması “üslup” meselesinin ciddiyetini gösteren bir örnek. Güldağ ve Ekinci, *Aydınlık Bir Adam*, s, 209.

⁶⁵ Güldağ ve Ekinci, *Aydınlık Bir Adam*, s, 331.

⁶⁶ Age, s, 301, s, 297.

Türkiye'deki otoriter kültür ve değerlerin ne kadar köklü/derin olduğu, liberal/demokrat değerlerin ise, ancak daha çekirdek aslı değerler (eşitlik, sosyalizm, laiklik, din, milliyetçilik) tehlikeye düşer görünmedikçe –belki- savunulan, araç değerler (din, ahlak, aile) değerler hüviyetinde görüldüğünün de altı çizilmeli. Mesela Boratav, 1980'li yıllarda 163. maddenin kaldırılmasına karşı çıkan solculara verdiği yanıtta, “Sosyalistler rakip bir akımın önlenmesini, esasen kontrol edemedikleri devlet gücüyle isteme hakkını nerede buluyorlar. Halk kitleleri önüne sosyalist, sosyal demokratik, burjuva ve şeriatçı programların serbest seçenekler olarak getirilmesinden solun kaçması herhalde söz konusu olmamalıdır” demişti.⁶⁷ Boratav'ın fikirlerini değiştirmesinde, o dönemde açık ve yakın tehlike olarak görmediği siyasi İslamın şimdi iktidar (ve devleti ele geçirme anlamında hakikaten muktedir) olduğuna inanmış olması olsa gerektir.

Kısacası, tehdit algıları ne kadar ve nereye kadar demokrat olunacağıнын sınırlarını da belirliyor. Türkiye'de durum belki biraz daha vahim olmakla beraber, bu sadece bize özgü de değil. Gelişmiş denilen demokrasilerde 11 Eylül sonrasında yapılanlar ortada. İnsanların doğuştan demokrasiyi besleyen değerlerle donatılmış oldukları iddiası ispatlanmış değil. Bu değerlerin her kuşağa yeniden öğretilmesi, eski kuşaklara da unutturulmaması gerekiyor.

Bu bizi başka bir noktaya da getiriyor. Muhafazakâr kesimin elit kadrolarında liberal değerlerin önemini takdir konusunda –derecesi tartışılır- olumluya doğru bir değişim olduğu gözleniyor. Samimiyetinden –kimi haklı kimi haksız- kuşkular duyulsa da, bunun önemini küçümseyemeyiz. Bir siyasi aktörün demokrasiye hizmet etmesi için mutlaka tutarlı demokrat olması gerekmiyor. En azından kimse, Necip Fazıl'ın “...bütün bir içtimai şahlanmaya ve en merhametsiz yasaklar getirmeye ihtiyaç var. Masumu ve mücrimiyle bütün cemiyeti zincire vurmak lazım!!! En aşağı yarım asır, içkisiz, meyhanesiz, kerhanesiz, hatta sinemasız ve kahvehanesiz bir ahlâki hayat rejimine girmeye mecburuz” tarzında önerilerde bulunmuyor.⁶⁸ Tersine Necip Fazıl'ın talebeleri, liberalleşme ve demokratikleşme sürecinin önderliğine soyundular. Yeni yönelimin ne kadar kapsamlı ve içselleştirilmiş olduğunun, kıymet verilen çekirdek ilkeler (din, aile, millet, muhafazakar ahlâki değerler vb.) tehlikeye düşer görüldüğünde ortaya çıkacağını söylemek yanlış olmaz.⁶⁹ İktidar olan ve geleceğe de umutla bakan bir gücün muhaliflere/farklılığa tahammül göstermesi kısmen daha kolay.

Hülasa, Boratav gibi demokrat çizgiye uzak olmadığı bilinen ve iyi niyetinden kuşku duyamayacağınız insanların bile, otoriterizmi besleyen onu meşrulaştırmaya yardım eden, söz ve davranışlardan kendilerini alamamaları karamsarlık -ve bıkkınlık- yarattığı kadar, uyarıcı bir etkiye de sahip. Demokrasiyi önemseyenlerin, otoriter eğilimlerle mücadeleyi hiç bırakmamaları gerekiyor. Hele hele Türkiye gibi, anti-liberal eğilimlerin çok baskın olduğu bir kültürde bu daha da böyle.

⁶⁷ Korkut Boratav, “141 ve 163 Üzerine Aykırı Düşünceler,” *İktisat ve Siyaset Üzerine Aykırı Yazılar*, (İstanbul, BDS, 1989), s. 75.

⁶⁸ Necip Fazıl, *Hadiselerin Muhasebesi 2*, İstanbul, Büyük Doğu, 2003, s. 296. (İlk yayımlanma tarihi, 18 Eylül 1959).

⁶⁹ Değişimin ne kadar zor olduğunun altını çizen uyarıcı bir çalışma için bkz, Binnaz Toprak ve diğerleri, *Türkiye'de Farklı Olmak- Din ve Muhafazakarlık Ekseninde Ötekileştirilenler*, İstanbul, Metis, 2009.

Kaynakça

- Adivar, Halide Edip, *Türkiye'de Şark-Garp ve Amerikan Tesirleri*, Adivar, İstanbul, Can, 2009.
- Aren, Sadun, *Puslu Camın Arkasından*, Ankara, İmge, 2006.
- Armesto, Felipe Fernandez, *So You Think You're Human- A Brief History of Humankind*, Oxford, Oxford University Press, 2004.
- Berkes, Niyazi, *Unutulan Yıllar* (İstanbul, İletişim, 1998).
- Bora, Tanıl, *Sol, Sinizm, Pragmatizm*, İstanbul, Birikim, 2010.
- Boratav, Korkut, "Bunalımın Makro ekonomik Bilançosu" *Bir Krizin Kısa hikayesi*, Ankara, Arkadaş, 2009.
- Boratav, Korkut, "Çin Nereye ?" *Bir Krizin Kısa Hikayesi*, Ankara, Arkadaş, 2009.
- Boratav, Korkut, "Kapitalizmin Krizi ve Çin" *Bir Krizin Kısa Hikayesi* Ankara, Arkadaş, 2009.
- Boratav, Korkut, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2007*, 14 baskı, Ankara, İmge 2008.
- Boratav, Korkut, "Seçim çeşitlemeleri," *Yeni Dünya Düzeni Nereye*, 2 baskı, Ankara, İmge, 2004, s. 47.
- Boratav, Korkut, "Yeni Toplumsal Bunalım, Ekonomi Politikaları ve Demokrasi," *Yeni Dünya Düzeni Nereye*, Ankara, İmge 2000.
- Boratav, Korkut, "Temsili Demokrasinin Krizi," *Yeni Dünya Düzeni Nereye*, Ankara, İmge 2000.
- Boratav, Korkut, "141 ve 163 Üzerine Aykırı Düşünceler," *İktisat ve Siyaset Üzerine Aykırı Yazılar*, İstanbul, BDS, 1989.
- Boratav, Korkut, "Mülkiyeti Tabana Yayanlar Üzerine," *İktisat ve Siyaset Üzerine Aykırı Yazılar*, İstanbul, BDS, 1989.
- Fazıl, Necip, *Hadiselerin Muhasebesi 2*, İstanbul, Büyük Doğu, 2003. (İlk yayımlanma tarihi, 18 Eylül 1959)
- Gambetti, Zeynep, "İktidarın dilinden demokratlık çıkmaz" *Taraf*, 28. 08. 2008.
- Gray, John, *Straw Dogs: Some Thoughts on Humans and other Animals*, Farrar, Straus and Giroux, New York, 2007.
- Güldağ Hakan, İbrahim Ekinci, *Aydınlık Bir Adam- Korkut Boratav, söyleşi*, Ankara, İmge, 2010,
- Judt, Tony, *Past-Imperfect –French Intellectuals, 1944-1956*, University of California Press, 1992.
- Kazgan, Gülten, *Bir İktisatçının Tanıklığı*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009.
- Kadioğlu, Ayşe, "Neden Gri de Kimse Yok ?" *Taraf*, 2.8.2008.
- Kıray, Mübeccel Belik, *Hayatımda Hiç Arkaya Bakmadım Mübeccel Belik Kıray'la Söyleşi*, İstanbul, Bağlam, 2002.
- Laçiner, Ömer, "Ya... Ya..." *Sosyalizmi Yeniden düşünmek 2 –Sosyalizmde Devrim*, İstanbul, Birikim, 2007.
- Nove, Alec, *The Economics of Feasible Socialism –Revisited*, second edition, London, Harper Collins, 1991.
- Topçu, Nurettin, *Milliyetçiliğimizin Esasları*, İstanbul, Dergah, 1978.

- Toprak Binnaz ve diğlerleri, *Türkiye'de Farklı Olmak- Din ve Muhafazakarlık Ekseninde Ötekileştirilenler*, İstanbul, Metis, 2009.
- Tunaya, Tarık Zafer, *İslamcılık Cereyanı*, İstanbul, Baha, 1962.
- Tunaya, Tarık Zafer, *İslamcılık Cereyanı*, 2. baskı, Hürriyet, Simavi, 1990.
- Urgan, Mina, *Bir Dinozorun Anıları*, İstanbul, 73 basım. YKY, 2010.
- Üstel Füsun, Birol Çaymaz, *Seçkinler ve Sosyal Mesafe*, İstanbul Bilgi Üniversitesi ve Açık Toplum Vakfı, 2009.
- Zizék, Slavoj "Demokrasiden Tanrısal Şiddete," Eric Hazan, haz, *Demokrasi Ne Alemde?* İstanbul, Metis, 2010.